Venäjä-tulevaisuusselvityksistä kohden Venäjä-ennakointijärjestelmää

Kari Liuhto, professori, Turun yliopisto

Jos öljyn hinta ei nouse merkittävästi nykytasolta[1] ja pakotteet rajoittavat läntisen pankkirahoituksen virtaa Venäjälle myös tulevaisuudessa, Venäjän valtio ajautunee budjettikriisiin jo ensi vuosikymmenen alkuvuosina. Koska Venäjän nykyinen[2] tai tulevat[3] modernisaatio-ohjelmat eivät mitä ilmeisimmin kykene tarjoamaan ratkaisuja maan rakenneongelmiin riittävän ripeästi, Venäjä voi vähitellen ajautua budjettikriisistä kohden talouskriisiä ja yhteiskunnallista epävakautta. On mahdollista, että Venäjän johto alkaa 'hallinnoida' lisääntyvää epävakautta ei-taloudellisin toimenpitein joko maan sisällä tai jopa pyrkii siirtämään kansalaistensa huomion epäonnistuneesta talouspolitiikastaan ulkomaille. Vaikka Suomi ei ole Venäjän ulkopoliittisten toimien keskiössä, Suomen olisi tästä huolimatta syytä varautua tilanteen kärjistymiseen. Koska emme valitettavasti voi poissulkea edellä kuvaillun kaltaista kehityskulkua, Venäjä-ennakointijärjestelmän luominen Suomeen olisi sekä tarpeellista että ajankohtaista.

Lähtökohtia Venäjä-ennakointijärjestelmän luomiselle:

***** Suomalainen Venäjä-tutkimus on huomattavasti alirahoitettu, kun olemassa olevat tutkijaresurssit suhteutetaan nopeasti kasvaneeseen tietotarpeeseen. Avoin kilpailu tutkimusrahoituksesta parantaisi Venäjä-tutkimuksemme laatua ja tehostaisi tutkimusyksiköittemme toimintaa. Suomalaisen Venäjä-tutkimuksen tulisi nykyistä tehokkaammin hyödyntää EU-rahoituslähteitä.

***** Suomi hyötyisi aktiivisemmasta monitieteellisestä Venäjä-tutkimusyhteistyöstä, sillä Venäjän yhteiskunnallisten ongelmien heijastusvaikutuksia on helpompi hahmottaa tiederajat ylittävällä yhteistyöllä. Tutkijat toimivat liikaa omissa tieteellisissä 'siiloissaan', joista heidät olisi syytä houkutella ulos monitieteellistä yhteistyötä tukevalla rahoituksella. Ilman lisärahoitusta ei ole realistista olettaa, että monitieteellinen Venäjä-tutkimus maassamme lisääntyisi merkittävästi.

***** Suomi tarvitsee tutkimustoimintaa, joka kykenee riittävän nopeasti reagoimaan yllättäviin tilanteisiin. Yliopistojen Venäjä-tutkimus kaipaa näin ollen rinnalleen myös ei-akateemisten tutkimuslaitosten, ajatushautomoiden ja jopa 'vapaiden tutkijoiden/toimittajien' osaamispanoksen.

***** Mielestäni itänaapurimme erityispiirteitä korostetaan Venäjä-tutkimuksessa usein aivan suotta. Toisin sanoen tutkijan ei tarvitse olla erityisesti Venäjä-asiantuntija tutkiakseen Venäjää, vaikka venäjän kielen osaaminen Venäjä-tutkimusta edesauttaakin. Suomalaisissa yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa on käyttökelpoista yleisosaamista, joka tulisi suunnata aiempaa tehokkaammin Venäjä-tutkimukseen.

---

[1] Venäläisen Urals-öljylaadun hinta oli 110 dollaria tynnyriltä kesäkuussa 2014, jonka jälkeen sen hinta lähti jyrkkään laskuun. Tämän vuoden tammikuussa hinta oli vajonnut jo alle 25 dollarin. Tammikuun pohjanoteerauksen jälkeen öljyn hinta on kivunnut ylöspäin. Kasvun seurauksena hinta nousi 45 dollariin tänä kesänä, millä tasolla se on tälläkin hetkellä. OPEC kokoontunee tämän kuun lopulla päättämään mahdollisista tuotantorajoituksista, mikä voi nostaa öljyn maailmanmarkkinahintaa ainakin väliaikaisesti. Eräiden asiantuntijoiden mukaan hinnan nousu jää maltilliseksi. Hinnan kasvua hillitsevät muun muassa suureksi kasvaneet öljyvarastot, Iranin tulo öljymarkkinoille, USA:n liuskeöljy ja Kiinan talouskasvun hidastuminen. https://www.neste.com/fi/fi/konserni/sijoittajat/markkinatietoa/raaka%C3%B6ljyn-hinta

[2] http://russianeconomicreform.ru/2012/03/strategy-2020-final-report/

[3] http://tass.com/economy/890578; https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2016-04-27/kudrin-back-pretence-reform-russia

Erityisesti tulevaisuudentutkimuksen metodologinen osaaminen tulisi nykyistä tehokkaammin valjastaa Venäjä-tutkimuksemme tarpeisiin.

***** Emme hyödynnä riittävän tehokkaasti Suomen ulkopuolella, mukaan lukien Venäjällä, olevaa tietoa ja osaamista. Vastaavasti tutkimme joskus asioita, jotka ovat jo muualla läpikaluttuja. Venäjä-tiedon systemaattista keruuta olisi syytä tehostaa ja se tulisi kenties jopa keskittää johonkin organisaatioon, jonka ei välttämättä tarvitsisi olla ns. 'perinteinen' Venäjä-yksikkö. Tärkeää olisi tiedon keruun tehostaminen ja kerätyn tiedon aktiivisempi soveltaminen Suomen tarpeisiin. Tarve kansallisen Venäjä-tietopankin luomiselle on ilmeinen.

***** Tutkijoittemme Venäjään liittyvää kansainvälistä yhteistyötä olisi syytä tukea nykyistä enemmän. Suomalaisten yliopistojen heikko rahoitustilanne soveltuu erinomaisen huonosti nykytilanteeseen, sillä tutkijoiden pitäisi juuri nyt vahvistaa yhteysverkostojaan sekä Venäjällä että muualla.

***** Tutkimusten tarjoama tieto vanhenee nopeasti äkisti muuttuvissa olosuhteissa, minkä tähden Suomi tarvitsee yksittäisten selvitysten sijaan Venäjä-ennakointijärjestelmää, joka pystyy tuottamaan tuoretta ja relevanttia tietoa valtionhallintomme tarpeisiin. Myös kommunikaatiota tutkimusmaailman ja valtionhallinnon eri haarojen välillä olisi systematisoitava.

***** Jatkuvasti ajan tasalla olevan tietotuotannon ja analyysin ohella tarvitsemme aktiivisempaa Venäjä-tiedottamista. Yleisesti ottaen poliittiset päätöksentekijämme ja Venäjä-liiketoimintaa harjoittavat yrityksemme tuntevat Venäjän tilanteen sangen hyvin, mutta tavallisen suomalaisen Venäjä-tietämyksessä on paljon parannettavaa. Suomalaisen median eräät yli- ja hutilyönnit Venäjä-uutisoinnissaan paljastavat, että toimittajien puutteellisilla Venäjä-tiedoilla, kiireisillä aikatauluilla ja ennakkoasenteilla on negatiivinen vaikutus uutisoinnin lopputulokseen. Mielestäni Suomen olisi syytä erittäin pian kehittää Venäjä-koulutuspaketti suomalaisen median tarpeisiin ja paketti pitäisi päivittää riittävän usein. Toimittajien Venäjä-koulutus tukisi suomalaisen yhteiskunnan varautumista Venäjän valtion mahdollisesti lisääntyvään informaatio- ja hybridivaikuttamiseen maansa rajojen ulkopuolella.

Ehdotukseni tulevaisuusvaliokunnalle: tulevaisuusvaliokunnan aiemmat Venäjään liittyvät selvitykset ovat kokonaisuutena tarkasteltuna onnistuneet tuottamaan käyttökelpoista tietoa tutkimushetkellä vallinneisiin olosuhteisiin[4]. Venäjän tilanne on kuitenkin nopeasti muuttunut viimeisen kolmen vuoden aikana eikä näköpiirissä ole olosuhteiden normalisoitumista – pikemminkin tilanne voi heikentyä vielä nykyisestä. Tämän takia Suomi tarvitsee kokonaisvaltaista Venäjä-ennakointia. Mielestäni Venäjä-tulevaisuustutkimuksen painopiste olisi ensi alkuun syytä kohdistaa Venäjän taloudellisen kurjistumisen tutkimukseen. Jos Venäjän kriisiytyminen jatkuu toukokuussa 2016 esittämälläni tavalla[5], tutkimuspainopisteen tulisi siirtyä taloustutkimuksesta kohden yhteiskunnallisen epävakauden monitorointia ja Venäjän johdon toimenpiteiden ennakointia (katso kaavio seuraavalla sivulla).

---

[4] Kuusi Osmo, Smith Hanna & Tiihonen Paula (toim.): *"Venäjä 2017: Kolme skenaariota"*, Tulevaisuusvaliokunta, Eduskunta, 2007; Kuusi Osmo, Smith Hanna & Tiihonen Paula (toim.): *"Sopimusten Venäjä 2030"*, Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 3/2010; Smith Hanna (ed.): *"Russia as a neighbour"*, Publication of the Committee for the Future 9/2014.

[5] Liuhto Kari: *"Venäjän talous ajautuu vähitellen mutta väistämättä umpikujaan ilman reformia: Seuraako talouskriisiä järjestelmän koveneminen ja lopulta yhteiskunnallinen epävakaus?"*, lausunto tulevaisuusvaliokunnalle 18.5.2016.

Kaavio **Ennakointitarpeen muutos Venäjän kriisiytymisen mahdollisesti edetessä**

Venäjän taloudellisen kurjistumisen ennakointi – kuinka nopeasti taloudellinen kriisiytyminen etenee?	**Venäjän yhteiskunnallisen epävakauden lisääntymisen ennakointi – kuinka venäläiset alkavat reagoida taloudelliseen kurjistumiseen?**	**Venäjän epävakauden 'hallinnoinnin' ennakointi – miten Venäjän johto alkaa toimia yhteiskunnallisen epävakauden lisääntyessä?**
Esimerkkejä syvällisempää analyysiä kaipaavista alateemoista:	Esimerkkejä syvällisempää analyysiä kaipaavista alateemoista:	Esimerkkejä syvällisempää analyysiä kaipaavista alateemoista:
Budjettikriisin etenemisvauhti	Valtataistelun voimistuminen (avainhenkilöiden vaihdokset)	Korruptio- ja vakoilusyytökset sekä skandaalit valtapelin ilmentyminä
"Yhden tehtaan kaupunkien" rahoitustilanteen kehitys (venäläisten yritysten velkaongelmien eteneminen)	Lakkoilun laadullinen analyysi (sijainti, syyt, seuraukset)	Turvallisuuskoneiston valtaoikeuksien lisääminen ja kansan demokraattisten vapauksien kaventaminen
Kriittisen elintason kehitys (ruokakorin rakenteen muutos, toimeentulominimin alla asuvien määrä ja palkkarästien kehitys)	Tyytymättömyys ja protestointi valtion kontrollin ulkopuolella olevassa mediassa (erityisesti sosiaalisessa mediassa)	Kremlin otteen tiukentuminen Venäjän aluehallinnosta
Peruselintarvikkeiden hinnan nousu ja jakeluongelmien lisääntyminen	Kansan spontaani aggressiivinen käyttäytyminen vähemmistöjä ja maahanmuuttajia kohtaan	Strategisten sektorien siirtäminen valtion manuaaliohjaukseen
Venäjän pankkijärjestelmän vakaus	Opiskelijoihin liittyvä liikehdintä	Ortodoksisen kirkon ulostulot (muiden uskontokuntien oikeuksien rajoittaminen – muslimiväestön aseman kehitys Venäjällä?)
Sisäpiiriläisten (ml. oligarkien) investointipäätökset ja pääomaliikkeet Venäjältä ulkomaille	Kulttuurivaikuttajien kritiikki Venäjän johtoa kohtaan (musiikki, kirjallisuus, taide ja erityisesti anekdootit)	Nationalismin hyödyntäminen (ulkomaalaisten [ml. yritysten] aseman muutos Venäjällä)
Venäjän sotilas-teollisen sektorin tuotannon muutokset	Venäläisten maastamuuton laadullinen analyysi (erityisesti syyt maastamuuttoon)	Venäläismedian rakentamat vihollisuuskuvat ja -kohteet (muukalaisvihan lietsominen)
Venäjän talousriippuvuuden systemaattinen vähentäminen ulkomaista (strategisten tuotteiden tuonti, Venäjän logistiikkajärjestelmä)	Pohjois-Kaukasuksen sosiaalinen "ruutitynnyri" ja sen heijastusvaikutukset (tyytymättömyys voi levitä yllättävän nopeasti Venäjän muihinkin osiin)	Venäjän ulkopolitiikan ei-tavanomaiset toimenpiteet (informaatiosota, pakolaisvirta, rikollisjärjestöt)
Kaliningradin alueen taloudellinen kehitys (emämaasta irrallaan oleva alue voi toimia Venäjän tulevan kehityksen 'ilmapuntarina')	Yhteiskunnallisen ketjureaktion käynnistävien tapahtumien ennakointi ("Harmaiden Joutsenten" tunnistaminen ennakkoon)	Venäjän tiedustelupalvelun venäläiseen vähemmistöön kohdistuvat toimet ulkomailla
Venäjän USA- ja Kiina-suhteen kehitys		Venäjän armeijaan sijoitteluun liittyvät muutokset

Ennakointitarpeen muutos Venäjän kriisiytymisen mahdollisesti edetessä

Venäjän ulkopolitiikan äityessä yhä aggressiivisemmaksi olisi syytä pohtia, onko eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan enää syytä itse julkaista itänaapuriamme käsitteleviä selvityksiä. Venäjän valtio ei välttämättä tulkitse eduskunnan tai Suomen valtiota lähellä toimivien instituuttien julkaisemia raportteja puolueettomina tutkimuksina, vaan se voi pitää niitä Suomen valtion virallisina kantoina[6]. Koska tulevaisuusvaliokunnan julkaisema validi Venäjä-tutkimus voi tulevaisuudessa muodostua vahingolliseksi maamme Venäjä-suhteille, valiokunnan olisi hyvä harkita, voiko se tukea maamme Venäjä-tutkimusta muilla tavoin kuin toimimalla itse julkaisijana.

Mikäli kuitenkin tulevaisuusvaliokunta näkee välttämättömänä toimia myös jatkossa Venäjä-tutkimusten tuottajana, suosittelisin toteuttamaan kehityspolkututkimuksen. Tutkimuksen lähtökohtana voisi toimia vuonna 2007 esitetty skenaario *"Kovan vallan Venäjä/Vahvojen vallan Venäjä"*[7]. Kehityspolkututkimusta puoltaa kaksi tekijää: (1) tutkimuksen avulla voidaan viestittää Venäjän nykyisen kehityksen johtavan umpikujaan ja (2) sen avulla voidaan tuoda esiin toimenpide-ehdotuksia, joiden avulla Venäjä voisi kenties onnistua irrottautumaan nykyisestä noidankehästään. Venäläinen näkemys Venäjän tulevasta kehityksestä olisi harkinnanarvoinen näkökulma, kun otetaan huomioon tulevaisuusvaliokunnan aiempien Venäjä-selvitysten anti ja Venäjän kehitysnäkymät. Suosittelisin mahdollisen kehityspolkututkimuksen fokusointia siihen, kuinka venäläiset näkevät maansa tulevan kehityksen.

Mikäli valiokunta ei pidä edellä kuvailtua tutkimusta tarpeellisena, Venäjä-kokoomajulkaisu valideista alateemoista voisi olla toinen vaihtoehto. Kokonaisvaltaisen lähestymistavan asemesta suosittelisin keskittymään pienempiin mutta kuitenkin valideihin alateemoihin. Mainitsen esimerkinomaisesti 10 alateemaa, joiden käsittely ei kenties aiheuttaisi poliittista irritaatiota itänaapurissamme: (1) hyvinvoinnin muutos Luoteis-Venäjällä 2010-luvulla; (2) 'yhden tehtaan'-kaupunkien yhteiskunnalliset ongelmat 1990-luvulla, vuoden 2009 kriisin yhteydessä ja tänä päivänä; (3) lakkoilu ja mielenosoitukset itänaapurissamme; (4) Venäjän valtion roolin kasvu strategisilla sektoreilla ja ulkomaisen omistuksen tulevaisuus Venäjällä; (5) venäläinen omistus Suomessa; (6) Venäjän taloudellinen riippuvuus Itämeren alueen maista ja talousriippuvuuden viimeaikaiset muutokset; (7) venäläisen vähemmistön sosiaalis-juridinen asema Itämeren alueen maissa; (8) venäläisten maahanmuuttajien kotouttamiseen liittyvät kipukohdat Suomessa ja muissa Pohjoismaissa; (9) Venäjän Kiina-yhteistyön viimeaikainen kehitys ja näkymät 2020-luvulle; ja (10) arktinen talousyhteistyö ja Venäjä. Koska Suomea ja Itämeren aluetta koskevia alateemoja ei juuri tutkita maamme ulkopuolella, suosittelisin keskittymistä alateemoihin 5-8, jos tulevaisuusvaliokunta päättää jatkaa Venäjä-selvitysten tuottamista. Venäjä-raporttien julkaiseminen olisi kuitenkin nykyoloissa viisasta siirtää esimerkiksi jonkun suomalaisen yliopiston vastuulle.

Henkilökohtainen näkemykseni on se, että tulevaisuusvaliokunnan tulisi Venäjä-selvitysten julkaisemisen sijaan olla aloitteentekijä, jotta maahamme saadaan ripeällä aikataululla luotua tulevaisuuden tarpeita vastaava Venäjä-ennakointijärjestelmä.

---

[6] Ulkopoliittisen instituutin tutkijaryhmän laatima raportti *"Venäjän muuttuva rooli Suomen lähialueilla"*, joka julkaistiin valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarjassa (34/2016) elokuussa, aiheutti Suomessa kärkevää julkista keskustelua siitä huolimatta, että itse selvitys ei tarjonnut Venäjä-tutkijoille juurikaan uutta tietoa Venäjästä. Mediakohun merkittävin opetus lienee se, että valtiovallan on tulevaisuudessa syytä perusteellisesti pohtia, mikä on soveltuvin taho tuottamaan ja julkaisemaan Venäjä-raportteja. Validi Venäjä-tutkimus voi nimittäin tuottaa liian sensitiivisiä johtopäätöksiä ja vastaavasti ei-validin tutkimuksen tuottaminen ei liene valiokunnan eikä raportteja kirjoittavien tutkijoiden intresseissä.

[7] Kuusi Osmo, Smith Hanna & Tiihonen Paula (toim.): *"Venäjä 2017: Kolme skenaariota"*, Tulevaisuusvaliokunta, Eduskunta, 2007.